

20-Iyul, 2026-yil

**YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH SHAROITIDA KORRUPSIYAGA
QARSHI KURASHISH SOHASIDA “SIRLI MIJOZ” INSTITUTINI
TAKOMILASHTIRISH ISTIQBOLLARI**

Davlatova Bahodir Akbar o‘g‘li

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida yuzaga keladigan yangi korrupsiyaviy xavf hududlari va ularga qarshi kurashda “sirli mijoz” (mystery client) institutining o‘rni tahlil qilinadi. O‘zbekistonda amalda qo‘llanilayotgan “sirli mijoz” monitoring mexanizmi [1] hamda 2019–2030-yillarga mo‘ljallangan “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi [4] o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganilib, ekologik ruxsatnomalar berish, “yashil” subsidiyalarni taqsimlash va ekologik sertifikatlashtirish jarayonlarida korrupsiya xavfi yuqori bo‘lgan nuqtalar aniqlangan hamda ushbu sohalarda “sirli mijoz” metodologiyasini moslashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: sirli mijoz instituti, korrupsiyaga qarshi kurash, yashil iqtisodiyot, ekologik ruxsatnomalar, yashil subsidiyalar, davlat xizmatlari monitoringi.

Abstract: This article analyzes new corruption risk areas that emerge during the transition to a green economy and the role of the "mystery client" institution in combating them. By examining the connection between the "mystery client" monitoring mechanism currently applied in Uzbekistan [1] and the Strategy for the Transition to a Green Economy for 2019–2030 [4], the paper identifies high-risk corruption points in the processes of issuing environmental permits, allocating "green" subsidies, and environmental certification. Furthermore, it develops recommendations for adapting the "mystery client" methodology to these areas.

Keywords: mystery client institution, anti-corruption, green economy, environmental permits, green subsidies, monitoring of public services.

KIRISH

Yashil iqtisodiyotga o‘tish — iqlim o‘zgarishi va resurslarning tugashiga javob sifatida dunyo miqyosida jadal sur‘atlar bilan kechayotgan jarayon bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi ham 2019 yildan buyon ushbu yo‘nalishda izchil siyosat yuritib kelmoqda [4]. 2019–2030-yillarga mo‘ljallangan “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalari ulushini kengaytirish va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishni ko‘zda tutadi [4]. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ham yashil iqtisodiyot tamoyillari mamlakat rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan [5][6].

Biroq har qanday yangi tartibga soluvchi mexanizm, ayniqsa moliyaviy rag‘batlarni o‘z ichiga olgani sababli, korrupsiya uchun qulay muhit yaratish xavfini ham keltirib

chiqaradi. “Yashil” subsidiyalar, ekologik ruxsatnomalar va sertifikatlash tizimlari korrupsiyaning yangi shakllari uchun jozibador maydonga aylanishi mumkin.

Shu bilan birga, O‘zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asosi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun [2] va Prezidentning 2021-yildagi PF-6257-son Farmoni [3] bilan mustahkamlangan bo‘lib, ushbu hujjatlar jamoatchilik ishtirokini kengaytirish va korrupsiyaviy omillarni kamaytirishni nazarda tutadi. Amaliyotda esa davlat xizmatlari va notarial idoralar faoliyatini nazorat qilishning samarali vositasi sifatida “sirli mijoz” tamoyili asosidagi monitoring institut sifatida joriy etilgan [1]. Ushbu metodologiya maxsus tayyorlangan shaxslarning oddiy mijoz qiyofasida davlat xizmati ko‘rsatish nuqtalariga murojaat qilishi va real vaziyatda korrupsiyaviy holatlarni aniqlashiga asoslanadi [1].

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, “sirli mijoz” instituti hozirgacha asosan an’anaviy davlat xizmatlari doirasida qo‘llanilgan [1], biroq yashil iqtisodiyot sohasidagi o‘ziga xos jarayonlar (texnik ekologik ekspertiza, murakkab hisobot talablari, raqamli platformalar orqali murojaat) uchun ushbu metodologiyani moslashtirish masalasi yetarlicha o‘rganilmagan.

Tadqiqot maqsadi: yashil iqtisodiyot sohasidagi korrupsiyaviy xavf nuqtalarini aniqlash va ularga nisbatan “sirli mijoz” institutini takomillashtirish yo‘llarini ishlab chiqish.

Tadqiqot savollari:

1. Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida qaysi sohalar korrupsiya xavfi bo‘yicha eng yuqori darajada?
2. Mavjud “sirli mijoz” metodologiyasi ushbu sohalarni qay darajada qamrab oladi?
3. Institutni yashil iqtisodiyot sohasiga moslashtirish uchun qanday tashkiliy va uslubiy o‘zgarishlar zarur?

METODOLOGIYA.

Tadqiqot dizayni. Tadqiqot aralash usulda — sifat (huquqiy-me‘yoriy hujjatlarni qiyosiy tahlil qilish, ekspert intervyu) va miqdor (mavjud monitoring statistikasini tahlil qilish) yondashuvlarini birlashtirgan holda olib borildi.

Ma’lumot manbalari.

- O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi qonunchilik hujjatlari [2][3];

- “Sirli mijoz” monitoring tartibini belgilovchi me‘yoriy hujjat [1];
- “Yashil” iqtisodiyotga oid strategik hujjatlar [4][5];
- Yashil iqtisodiyot va korrupsiyaga qarshi kurash sohasidagi ilmiy nashrlar [6][7];
- Fuqarolik jamiyati va xalqaro tashkilotlar tomonidan o‘tkazilgan tadbirlar materiallari [8].

Tahlil bosqichlari sifatida dastlab:

-yashil iqtisodiyot sohasidagi tartibga soluvchi jarayonlarni xaritalash va korrupsiya xavfi darajasi bo‘yicha tasniflash;

-mavjud “sirli mijoz” metodologiyasining ushbu jarayonlarga qo’llanilish darajasini baholash;

-takomillashtirish bo’yicha tavsiyalarni shakllantirish.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Yuqori xavfli sohalar. Yashil iqtisodiyotga o’tish strategiyasida belgilangan yo’nalishlar [4] tahlil qilinganda, quyidagi to’rtta sohada korrupsiya xavfi yuqori ekanligi aniqlandi:

Soha	Xavf turi	Xavf darajasi
Ekologik ruxsatnomalar (EIA)	Ruxsatnomani tezlashtirish evaziga pora	Yuqori
"Yashil" subsidiyalar taqsimoti	Soxta hujjatlar, aloqadorlik	Yuqori
Qayta tiklanuvchi energiya loyihalari litsenziyasi	Litsenziyani "sotish"	O'rta-yuqori
Ekologik sertifikatlash	"Greenwashing", soxta sertifikat	O'rta

Mavjud metodologiyaning kamchiliklari sifatida amaldagi “Sirli mijoz” nizomi [1] asosan davlat xizmatlari va notarial idoralar faoliyatini qamrab oladi, biroq quyidagi cheklovlariga ega:

- Sirli mijozlar texnik ekologik ekspertiza talablarini chuqur bilmasligi sababli murakkab holatlarni simulyatsiya qila olmaydi;

- Mavjud tekshiruvlar asosan jismoniy murojaatlarga qaratilgan, raqamli platformalar orqali beriladigan “yashil” subsidiya arizalari nazoratdan chetda qolmoqda;

- Ekologik sohaga oid maxsus baholash mezonlari ishlab chiqilmagan.

Institusional kontekst

Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda korrupsiya haqida xabar berish tizimlarini takomillashtirish borasida qator tashabbuslar amalga oshirilmoqda [8], biroq bu tashabbuslar hozircha yashil iqtisodiyot sohasiga xos xavflarni alohida yo’nalish sifatida qamrab olmagan.

XULOSA VA TAKLIFLAR. Olingan natijalar yashil iqtisodiyotga o’tish jarayonining o’zi yangi korrupsiyaviy xavf zonalarini yaratayotganini va mavjud nazorat vositalarining bu xavflarga hali to’liq moslashmaganini ko’rsatadi. Shu asosda quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. “Ixtisoslashtirilgan sirli mijozlar tayyorlash” — ekologiya va texnik ekspertiza sohasida bazaviy bilimga ega shaxslarni jalb qilish orqali murakkab holatlarni real simulyatsiya qilish imkoniyatini oshirish;

20-Iyul, 2026-yil

2. “Raqamli “sirli mijoz” mexanizmini joriy etish” — onlayn platformalar orqali beriladigan “yashil” subsidiya va ruxsatnoma arizalarini ham qamrab oluvchi virtual tekshiruv tizimini yo‘lga qo‘yish;

3. “Sohaga xos baholash indikatorlarini ishlab chiqish” — ekologik ruxsatnomalar va sertifikatlash jarayonlari uchun alohida korrupsiya xavfi indikatorlari va tekshiruv anketalarini yaratish;

4. “Amaldagi Nizomga [1] o‘zgartirish kiritish” — “Sirli mijoz” tamoyili asosida monitoring qilish tartibi to‘g‘risidagi Nizom doirasini ekologik ruxsat beruvchi va subsidiya taqsimlovchi organlarni ham qamrab oladigan tarzda kengaytirish.

“Tadqiqotning cheklovlari:” tadqiqot asosan me‘yoriy-huquqiy hujjatlar va mavjud ilmiy nashrlar tahliliga asoslangan bo‘lib, real “sirli mijoz” tekshiruvlarining amaliy natijalarini o‘z ichiga olmaydi. Kelajakda pilot loyiha asosida amaliy tekshiruv o‘tkazish va uning samaradorligini baholash tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining davlat xizmatlarini ko‘rsatuvchi hamda notarial idoralarida xizmatlar ko‘rsatish ahvolini “Sirli mijoz” tamoyili asosida monitoring qilish tartibi to‘g‘risidagi Nizom. – Toshkent, 2023. – URL: <https://uzmarkaz.uz/uz/page/protivodejstvie-korrupsiy>

2. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ–419, 03.01.2017. – URL: <https://lex.uz/docs/-3088008>

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatda bo‘lish muhitini yaratish, davlat va jamiyat boshqaruvida korrupsiyaviy omillarni keskin kamaytirish va bunda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmoni. – PF–6257, 06.07.2021. – URL: <https://lex.uz/docs/-5495529>

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2019–2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” Qarori. – PQ–4477, 04.10.2019. – URL: <https://lex.uz/docs/-4539502>

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida” Farmoni. – PF–158, 11.09.2023.

6. Faxriyev D. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi: “Yashil iqtisodiyot” // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil ilmiy jurnali. – 2024. – №12.

7. Vaxabov A.V., Xajibakiev Sh.X. Yashil iqtisodiyot: darslik. – Toshkent: “Universitet”, 2020. – 262 b.

8. Yevropa Ittifoqi Delegatsiyasi. O‘zbekistonda korrupsiya haqida xabar berishni rivojlantirish va xabar beruvchilarni himoya qilish: hisobot materiallari. – 2024. – URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/uzbekistan>